

Pratarmė

Reformacijos jubiliejiniai metai šio *Senosios Lietuvos literatūros* 45 numerio autorius paskatino pateikti tyrimų ir publikacijų, kuriuos galima būtų pavadinti tikromis mokslinėmis naujienomis. Jos reikšmingai papildys Lietuvos senosios raštijos suvokimą ir tekstyną.

Dariaus Petkūno straipsnyje dar kartą pažvelgiama į tautinių kalbų vartojimą Prūsijos kunigaikštystėje, lyginant ten XVI a. gyvenusius prūsų, lenkų ir lietuvių atvejus. Ypatingas dėmesys skiriamas kalbos ir liturgijos santykiui, daroma išvada apie liturgijos reikšmę kalbos, o kartu ir tautinės tapatybės, gyvybingumui bei likimui. Antai liturginių tekstų prūsų kalba ir šią kalbą mokančių kunigų bei apskritai intelektualinių pajėgų stoka buvo viena pagrindinių priežasčių, kodėl prūsų kalbos vartojimas menko, o liturgijoje vartota vokiečių kalba dar labiau paspartino tautos germanizaciją. Kitaip buvo lenkų ir lietuvių tautinių mažumų Prūsijoje atveju.

Darius Antanavičius pateikia tyrimą apie pirmąjį kaunietį spausdintos knygos autorių bei jo veikalą. Tai buvo Martynas Gradovskis, poemą apie Kristaus triumfą, skirtą Velykų progai, publikavęs 1561 m. Frankfurte prie Oderio, kur studijavo. Šis Kauno burmistro sūnus mirė gana jaunas, 1569 m. Gdanske, ir jo kūrybinės aspiracijos teliudija tik šis studijų metų poetinis bandymas. Atskleidžiami ir poemos šaltiniai, vienu iš jų – analogiškos tematikos Vito Jakobėjaus (Vitus Jacobaeus) kūrinio – Gradovskio pasinaudota labai ekstensyviai. Šiais laikais tai užtrauktą kaltinimą plagijavimu (tokia iš esmės ir straipsnio autoriaus pozicija), tačiau tokie tekstiniai šaltinių atradimai mums liudija, jog XVI–XVIII a. laisvas naudojimasis kelių autorių teksta kuriant proginę poeziją buvo literatūrinė norma.

Tokį vertinimą patvirtina ir dar viena publikacija – Pauliaus Oderbornio tyrėjo ir vertėjo Sigito Narbuto parengtas nežinotos šio autoriaus Glebavičių

giminei skirtos poemėlės pristatymas skaitytojui bus dar vienas atradimas. Saksonijos krašto bibliotekoje Drezdene turbūt yra išlikęs vienintelis spaudinio egzempliorius. Vilniuje 1583 m. išleistą tuometinio Kauno liuteronų kunigo *Himnų* svarbu žinoti ne tik dėl to, kad joje pašlovinama viena žymiųjų LDK giminių. Poemėlė svarbi kaip greitos Strijkovskio *Kronikos* recepcijos faktas, nes straipsnyje aiškiai parodyta, jog kilmės siužetai imti iš ten. O poemos „konstravimo“ metodai, privalumai ir trūkumai, kaip skaitytojas įsitikins iš pirminės šios poemėlės teksto analizės, turi nemaža bendrumų su minėtuoju keleriais metais anksčiau išėjusiu Gradovskio poezijos veikalėliu.

Tokie, net ir ne aukščiausios literatūrinės vertės, poetiniai kūriniai yra reikšmingi kultūriniai faktai, turintys didesnių ir mažesnių savo paslapčių. Pavyzdys galėtų būti mažutė, bet iškalbinga detalė iš minėto Gradovskio kūrinio: Frankfurto prie Oderio universitete studijavęs kaunietis, nors poemą dedikuoja Mikalojui Radvilai Juodajam, aiškiai savo konfesinės tapatybės nedeklaruoja. Vis dėlto savo simpatijas jis įamžina užšifruodamas tekste – įterpdamas (170 eil.) panašiai į Liuterio pavardę skambantį graikišką žodį *λυτρά* – vienintelį graikiškais rašmenimis užrašytą žodį visoje knygelėje, tarsi sakydamas: *sapienti sat*.

Onos Daukšienės straipsnis atkreipia dėmesį į tai, kad XVII a. viduryje devocinio pobūdžio katalikiškame veikale religinė polemika su protestantų nuostatomis galėjo būti ne tiesioginė, kai priešininkai puolami tuomet įprasta aršia leksika, o subtiliai įpinta į teksto audinį. Analizei paimtas pamaldaus aukšto išsilavinimo didiko Mikalojaus Kristupo Chaleckio Švč. Mergelei Marijai skirtų embleminių meditacijų veikalas *Binarium Chalecianum* (1642). Sandaros ir turinio atžvilgiu sudėtingas Chaleckio kūrinys yra juo įdomesnis dėl to, kad reprezentuoja ir išskirtinius daugiakultūrės LDK pamaldumo pavidalus. Straipsnyje daug dėmesio skiriama atskleisti, kaip subtiliai ir išmoningai tekste paslepiamos nuorodos į pagrindines doktrinas, dėl kurių nesutaria katalikai ir evangelikai, o *sola fide* argumentas pasitelkiamas paremti katalikiškai transsubstanciacijos ir įsikūnijimo sampratai.

Studijos apimties Onos Aleknavičienės straipsnyje pateikiamas XVIII a. pirmosios pusės Prūsijos Lietuvos kultūros ir raštijos tyrimas, patikrinantis ir sintetinantį ligšiolines žinias, paremtas žinomų ir naujų šaltinių, autorės rastų buvusiam Karaliaučiaus archyve, duomenimis, atidžiai peržiūrėta to meto periodikos informacija. Anot vienos iš straipsnio recenzijų, jame patei-

kiaama „nauja autorės koncepcija apie dviejų religinių pakraipų rungimąsi dėl tikėjimo sklaidos visuomenėje“. Atkreipiamas dėmesys ne tik į konkurenciją, bet ir į kultūrinio bendradarbiavimo formas ir faktus, išryškinami tų procesų rezultatai. Be šio darbo ateityje neapsieis nė vienas vadinamąjį pietizmo laikotarpį Prūsijos Lietuvoje tiriantis mokslininkas.

Publikacijų rubrikoje skelbiamas minėtasis gana nuotaikingas Gradovskio veikalėlis apie Kristaus prisikėlimo triumfą, parengtas Dariaus Antanavičiaus. Jis publikuojamas originalo kalba su greta pateikiamu pažodiniu lietuvišku vertimu bei komentarais lotynų kalba.

Numeryje publikuojamos ir trys knygų recenzijos: Kęstutis Gudmantas aptaria 2016 m. pasirodžiusią šaltinių publikaciją *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Maskvos valstybės sutartys. 1446–1556 metai* (par. Marius Sirutavičius). Alma Braziūnienė recenzuoja neseniai publikuotą Rusijos nacionalinėje bibliotekoje Sankt Peterburge saugomų knygų iš Žygimanto Augusto bibliotekos katalogą, ne tik įvertindama to katalogo pateikiamas bibliografinės žinias, bet ir patikimai apžvelgdama sudėtingą valdovo bibliotekos paveldo likimą, taip pat nurodydama tikslų šiuo metu Lietuvoje saugomų šios bibliotekos veikalų skaičių. Dariaus Antanavičiaus recenzija skirta žinomo Lenkijos mokslininko Jano Okońio su talkininkėmis parengtai Mato Krizostomo Volodkevičiaus 1606 m Vilniuje išleistai knygelei apie šv. Kazimierą. Iki šiol tik iš bibliografijų žinotas veikalėlis šv. Kazimiero hagiografija besidominčių džiaugsmui tapo prieinamas ir yra proga ne tik aptarti naujos publikacijos, jos priedų ypatumus, bet ir sutelkti dėmesį į turimas istorines žinias apie jos autorių Žemaičių bajorą bei jam galimai priskirtinus kitus veikalus.

Belieka su malonumu prisiminti 2017 m. lapkričio 17 d. LLTI įvykusius XVII-uosius *Jurgio Lebedžio skaitymus* – Reformacijos 500 metų sukakčiai skirtą konferenciją, paskatinusią susiburti tyrėjus, suteikusią inspiracijų realizuoti iškilusias tyrimų idėjas ir padėjusią parinkti šio, dar vieno iš teminių SLL numerių, pavadinimą.

MINTAUTAS ČIURINSKAS
Vilnius, 2018 m. birželio 30 d.